

השבת שלפני ראש השנה

מה קורה בשבת האחרונה של השנה? מדוע המספר עשר מופיע רבות בתורה וביהדות? ומהו סודו של המספר 11?

(שיחת ש"פ נצבים תנש"א, ר"ה וש"פ וילך תשנ"ב, סעיף ד)

השבת האחרונה

השבת האחרונה של השנה היא שבת משמעותית וחשובה במיוחד; בזוהר נאמר לגבי כל שבת ש"מיניה מתברכין כולא יומין" - השבת היא המברכת את כל ימי השבוע הבאים אחריה. כלומר, שביום שבת אנו מקבלים את הכוחות הרוחניים לעבודת ה' לאורך השבוע הבא אחריו. אם כך יוצא, ששבת זו נותנת לנו כוחות רוחניים לעבודת ראש השנה. וכיוון שהעבודה שלנו בראש השנה היא הקובעת את כל מה שיקרה לנו השנה, הרי השבת שלפניה טומנת בתוכה חשיבות כפולה ומכופלת.

עם זאת, למרות שזו השבת שלפני ראש חודש - איננו עורכים 'ברכת החודש' כמו בכל 'שבת מברכים'. הסיבה לכך, בדרך הפשט, היא שאיננו רוצים להכריז בציבור מתי יחול ראש השנה, כדי "לבלבל את השטן", שלא ידע מתי יום הדין ולא יוכל לקטרג.

אלא שנימוק זה מעורר תמיהה פשוטה: האם השטן באמת מחכה לשמוע את ההכרזה בבית הכנסת כדי לדעת מתי ראש השנה? הרי הוא מלאך ה' - האם אין לו דרך פשוטה יותר לדעת מתי יום הדין? וחוצ' מזה, הרי הוא יכול לבדוק בכל לוח שנה ולגלות מתי התאריך המדויק?

התמיהה מתעצמת כאשר מתבוננים ב'מחיר' שאנו משלמים כדי להשיג את המטרה: על מנת למנוע כביכול מהשטן לדעת מתי ראש השנה, אנו מדלגים על 'ברכת החודש' - קטע תפילה בו אנו מברכים את החודש הקרב ב'רשימה של ברכות, ומתפללים שזוכה בו "לטובה ולברכה, לששון ולשמחה, לישועה ולנחמה". איך אנו יכולים לוותר על ברכות אלו, דווקא בעומדנו ערב יום הדין?

בתורת החסידות שבת זו מקבלת עומק ומשמעות אחרים לגמרי: הבעל-שם-טוב גילה שיש סיבה פנימית יותר לכך שאיננו מברכים את החודש - כיוון שאת חודש תשרי מברך הקב"ה עצמו. כלומר, אמנם אנחנו לא מברכים את החודש, אבל למעשה הוא מקבל ברכה גדולה הרבה יותר מאשר

כל חודשי השנה.

הרבי הוסיף באחת משיחותיו, שהדילוג על נוסח 'ברכת החודש', וכך גם שאר המנהגים שמטרתם "לבלבל את השטן", נועדו למעשה לעורר את הלב שלנו - להזכיר לנו שאנחנו צריכים להתמודד עם מקטרגים. תזכורת זו צריכה לגרום לנו להתחזק בתפילה ולהתקרב לקב"ה, כדי שנצליח לגבור על הקטרוג שהשטן מנסה לעורר.

זו הסיבה לכך שגם בשבת זו אנו נוהגים בכל מנהגי שבת מברכים - אמירת תהילים לפני התפילה והתנועות לאחריה: אמנם על החלק הרשמי של 'ברכת החודש' אנו מדלגים, אבל אין בכך כדי להמעיט בחשיבותה של השבת. אדרבה, דווקא העדרה של ברכה זו, דורש מאיתנו להתחזק ולהוסיף בפעולות רוחניות שבכווננו לעשות כדי לזכות לשנה טובה.

פרקי אבות

לאור זאת, נוכל להתבונן באחד השלבים האחרונים בסדר שבת זו - אמירת פרקי אבות:

בפרקי אבות שלומדים בשבת שלפני (וממנו מתברך) ראש-השנה - פרק חמישי ופרק ששי.

לאורך שבתות הקיץ, החל מהשבת האחרונה שאחרי חג הפסח, המנהג ללמוד בכל שבת פרק אחד מפרקי אבות. השבת האחרונה של השנה חותמת את המנהג, ובה אנו נפרדים מפרקי אבות עד הקיץ הבא.

מסכת 'אבות' שונה משאר מסכתות המשנה, בכך שהיא אינה עוסקת בדינים והלכות, אלא יותר בהליכות ראויות - ענייני מידות טובות, יראת שמים ודרך ארץ. התקנה המקורית היתה ללמוד אותה בין פסח לשבועות, כהכנה לקראת מתן תורה.

המסכת עצמה כוללת רק חמשה פרקים, ואילו בין פסח לשבועות יש שש שבתות. לכן הוסיפו 'פרק' נוסף, ללימוד בשבת שלפני חג השבועות. פרק זה אינו חלק מהמשנה שחיבר רבי יהודה הנשיא, אלא חלק מה'ברייתות' - מאמרי חז"ל שלא נכללו במשנה. הפרק כולל שורה של מאמרי חז"ל העוסקים במעלת לימוד התורה, ולכן הוא נקרא "פרק קניין תורה". פתיחתו של הפרק היא במילים "שנו חכמים בלשון המשנה", כדי לציין שגם מאמרים אלו נאמרו על ידי חז"ל, באותו לשון וסגנון בו נכתבה המשנה עצמה.

בחלק מההילות ישראל נהגו להמשיך את הלימוד לאורך הקיץ כולו, כיוון שחודשי הקיץ מזמנים לאדם ניסיונות רוחניים בענייני יראת שמים ודרך ארץ, והלימוד נועד לחזק את האדם שלא יכשל. גם בחב"ד נוהגים כך, ואנו חוזרים על ששת הפרקים עוד שלוש פעמים עד סוף הקיץ. אלא שמספר השבתות אינו תואם בדיוק למספר הפרקים, ולכן בשבתות האחרונות אנו קוראים שני פרקים בכל שבת, על מנת לסיים את המסכת עד השבת האחרונה.

לפי מנהג זה, הרי ברגעים האחרונים של השבת האחרונה לשנה זו, אחרי תפילת מנחה ולפני סדר הניגונים שחותם את השבת - אנו מקדישים זמן ממושך ללימוד שני הפרקים האחרונים של פרקי אבות: הפרק החמישי - חלק מהמסכת המקורית, והפרק השישי - התוספת שעוסקת במעלת התורה.

העובדה שפרקים אלו נקראים בשבת האחרונה של השנה אינה מקרית. מן ההכרח לומר שיש לתוכנם של פרקים אלו משמעות חשובה, שמקשרת אותם לראש השנה המתברך משבת זו.

לעשות קידוש

כדי להבין זאת, עלינו להעמיק בסודו של יום ראש השנה!

ראש השנה נקבע ביום בריאת האדם, למרות שבריאת העולם התחילה חמשה ימים לפני כן. עובדה זו מלמדת שיש מעלה מיוחדת בבריאת האדם, שמצדיקה את קביעת 'ראש השנה' בכל שנה דווקא ביום בריאתו ולא ביום שהבריאה התחילה.

אלא שהנחת יסוד זו מעוררת שאלה: איזה מעלה יכולה להיות דווקא בבריאת האדם, יותר מאשר עצם בריאת העולם בידי הקב"ה?

התשובה היא שאמנם הקב"ה ברא את העולם, אבל הבעיה היא שמדובר בדרגת אלוקות מוגבלת ומצומצמת שנוצרה למטרה זו. אם הקב"ה היה מגלה את כוחו האין-סופי, לא היה יכול להיברא ממנו עולם מדוד ומוגבל. ולצורך הבריאה, נוצר אור מצומצם ומוגבל, והוא ה'זרוע'

האלוקית שבראה את העולם.

לכן, באופן טבעי, לא ניתן להגיע בעולם לכוחו העל-טבעי והאין-סופי של הקב"ה. כח זה נעלה מהעולם ואינו מותאם לעולם הגשמי והמדוד.

כלומר, נוסף לכך שהעולם מסתיר את נוכחותו של הקב"ה, כך שניתן לחשוב שאין חלילה בורא לעולם - יש מגבלה נוספת שהעולם מציב בפנינו: גם אדם שמצליח להגיע למסקנה ההגיונית שיש בורא לעולם, מגיע רק לכח האלוקי המוגבל שמנהל את העולם. הוא לא בהכרח יכיר בכך שיש גם כח אלוקי בלתי מוגבל שנעלה מהעולם.

וכאן נמצא החידוש שהאדם יכול לחולל בעולם: על ידי קיום המצוות, ביכולתו לגלות בעולם את כח האין-סוף של הקב"ה. כאשר אנו לוקחים חפץ גשמי ומשתמשים בו למטרה קדושה, כיוון שהמצוות מחברות את האדם לדרגת האלוקות האין-סופית - הרי כעת חפץ זה משמש כלי להארה רוחנית בלתי מוגבלת. בכך אנו מגלים בתוך העולם הגשמי את מקורו הרוחני והבלתי-מוגבל.

לדוגמא: כאשר לוקחים בגד וקושרים לו ציצית, אנו למעשה לוקחים חומר ששייך לעולם הגשמי ומקדשים אותו. מצד בריאתו הטבעית, זהו חפץ גשמי ומוגבל. אבל כעת, יש כאן חפץ רוחני, שלבישתו מחברת את האדם לקב"ה. באמצעות בגד זה יכול אדם ליצור קשר עם העולם הרוחני. עכשיו הבגד כבר אינו חפץ דומם וחסר חיות, אלא חפץ קדוש ו'מוליך רוחניות'. בכך אנו מגלים בבגד זה את מקורו הרוחני הבלתי מוגבל.

עיקרון זה מתקיים בכל מצווה שאנו מקיימים באמצעות חפצים גשמיים; אם גמלנו חסד על ידי הרכב - קידשנו את הרכב. עכשיו הרכב הוא כלי שמחבר אותנו לקב"ה. אם ישבנו על כסא ולמדנו תורה - קידשנו את הכסא. כך גם כאשר אנו אוכלים במטרה לצבור כוחות לעבודת ה', וכן הלאה.

המטרה הסופית של קיום המצוות, הוא כמובן להביא את הגאולה. הגאולה היא פסגת השיא של כל פעולות אלו. זהו השלב האחרון, בו כל העולם הגשמי יהיה מחובר למקורו הרוחני. כל פרט בעולם יגלה את נוכחותו של הקב"ה וישמש כדי להתחבר אליו.

הגאולה אינה רק שכר על קיום המצוות, אלא תוצאה שלהן: בכל קיום מצווה אנו מחברים חלק נוסף של העולם אל הקב"ה. וכך, פרט אחר פרט, חלק אחר חלק - עד שנוכחותו של הקב"ה תתפשט על פני כל העולם ולא יישאר שום חלק בעולם שלא יהיה מחובר אליה.

לסיכום: הבריאה כפי שהיא בטבעה, נבראה באמצעות כח אלוקי מוגבל ומצומצם. דרך התבוננות בבריאה עצמה אפשר להגיע רק לדרגת אלוקות מוגבלת זו. אך בכוחו של האדם לגלות בעולם דרגת אלוקות נעלית יותר, על ידי קיום המצוות, שמחברות את האדם לכוחו האין-סופי של הקב"ה.

זה הסוד שמאחורי קביעתו של ראש השנה ביום בריאת

1. השוורות הבאות מסכמות את תוכנו של ראש השנה כפי שהוסבר בחלקי השיחה הקודמים. ההסבר מופיע בקצרה, כדי לאפשר את לימוד הנושא כיחידה עצמאית.

האדם: הגילוי שהאדם יכול כביכול לפעול בעולם חידוש שלא קיים בו במקורו. חידוש שהקב"ה ברא את העולם בלעדיו והשאיר לנו את המשימה לחולל אותו.

חמש ושש

הרבי מסביר שעיקרון זה נרמז בשני הפרקים האחרונים שנקראים בדמדומי חמה של השבת האחרונה בשנה:

התחלת פרק חמישי, "בעשרה מאמרות נברא העולם" – השלימות שמצד הבריאה, דרגת האלקות שבערך להעולם;

ופרק ששי, שהתחלתו "שנו חכמים בלשון המשנה", שעל-ידי עבודתם של "חכמים" ("כל בניך לימודי ה'") בלימוד ה"משנה" הקשורה עם ענין הגאולה, נעשית גאולה מהמדירה וההגבלה דבריא את העולם "בעשרה מאמרות", על-ידי גילוי כבודו ומלכותו של הקב"ה.

הפרק החמישי נפתח בתיאור בריאת העולם, כפי שנברא על ידי הקב"ה. כאמור, בריאה זו נוצרה על ידי כח אלוקי מוגבל ומצומצם. הגבלה זו מתבטאת גם במספר המאמרות בהם נברא העולם: "עשרה מאמרות" – עשר פעמים בהן נאמר "ויאמר אלוקים" בתיאור הבריאה.

המספר עשר חוזר על עצמו בווריאציות שונות הקשורות לגילוי האלוקי המאיר בעולם – עשר הספירות, עשר הדברות, ועוד. זאת משום שמספר זה מבטא את המסגרת המוגבלת של האור האלוקי המאיר בעולם. כתוצאה מכך, המספר עשר הוא ביטוי לשלמות גם במסגרת העולם הגשמי.

לעומת זאת הפרק השישי נפתח במילים העוסקות בלימוד התורה על ידי חז"ל. כאן העיסוק אינו בבריאת העולם כפי שהיא בטבעה, אלא בחידוש שחכמים מחוללים בעולם על ידי התורה והמצוות, באמצעותם מתקדש העולם ומתגלה בו מקורו הרוחני האין-סופי, עד לשלימות הגילוי שתתרחש בגאולה.

הרבי מציין שעיקרון זה נרמז גם ספציפית במשניות, כדברי חז"ל שהגאולה תתרחש בזכות לימוד המשניות.

בבוא הגאולה, תאיר בעולם דרגת האלקות הבלתי מוגבלת, כך שהמספר '10' לא יהווה עוד ביטוי לשלימות. כל המגבלות והמסגרות יתבטלו, ובעולם יאיר גילוי אלוקי אין סופי.

יעוד סופי זה מופיע גם בחתימתו של הפרק השישי, העוסק בגילוי מלכותו של הקב"ה בעולם, עד שכל העולם מבטא את כבודו:

כהסיום והחותם דפרק ששי "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שנאמר

כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ואומר ה' ימלוך לעולם ועד" – כוונת הבריאה בשביל ההוספה שנעשית על-ידי עבודת האדם לגלות בעולם כבודו ומלכותו של הקב"ה שבאין-ערוך להעולם.

מצד טבעו, העולם מבטא את עצמו. כל חלק בעולם משדר את החשיבות שלו-עצמו. זו תוצאה של המגבלה שהעולם מתמודד איתה. מגבלה זו גורמת לכך שכל פרט נאלץ להיות ממוקד בעצמו, ובכך הוא מבדיל את עצמו משאר הנבראים ומצדיק את קיומו. אבל הייעוד הסופי הוא שכל פרט בעולם לא יהיה ממוקד בעצמו, אלא ישדר את המקור המשותף והנעלה, כך שגם מבט טבעי יגלה את המקור הרוחני הבלתי מוגבל.

עשר פלוס

פריצת המסגרת של מגבלות העולם, מתבטאת בספרי הקבלה בספרה 11: כאמור, הספרה 10 רומזת לגילוי המוגבל שברא את העולם. בהתאם לכך, הספרה 11 רומזת לגילוי שמעבר למגבלות.

יסוד זה מופיע גם בקטע מספר הזוהר, הנקרא לפני תפילת מנחה ביום שישי, ומתחיל במילים "פתח אליהו". קטע זה מפרט את עשר הספירות, אבל לאחר מכן מציין שהקב"ה עצמו הוא אינו נכלל במסגרת זו, אלא נעלה ממנה – "אנת הוא חד ולא בחושבן" – אתה הוא אחד ולא בחשבון.

כמובן שגם המספר 11 הוא מספר מוגבל, אבל עדיין יש בכך ביטוי סמלי ורמז לעיקרון שהשלימות שבספרה 10 היא שלימות מוגבלת, ולאמיתו של דבר יש דרגה נעלית יותר, שמעל למגבלות.

הרבי מוצא רמז לעניין זה בצירוף מספרי הפרקים:

ואולי יש להעיר מהרמז בצירוף הפרקים חמישי ושישי ביחד – שצירוף מספריהם עולה אחד עשר, כידוע שמורה על בחינת "אנת הוא חד ולא בחושבן", למעלה מעשר ספירות, ולמעלה מ"עשרה מאמרות" שכנגד העשר ספירות, ולמעלה גם מעשרת הדברות, שבתורה הקשורים עם עשרה מאמרות, שבחינה זו נמשכת ומתגלה על-ידי עבודתם של ישראל ב(לימוד וקיום ה)תורה.

יש לציין כי בהערות לשיחה מוסיף הרבי רמז נוסף, לכך שהפרק השישי הוא העוסק במעלת לימוד התורה: הספרה 6 מזכירה גם את היום השישי לבריאה, בו נברא האדם וגם את היום השישי בסיוון, בה ניתנה התורה.

אבל הרמז העיקרי הוא שהחיבור בין מספרי הפרקים יוצר את הספרה 11. זהו רמז לכך שהחיבור בין העולם

הגשמי כפי שנברא על ידי הקב"ה, לבין פעולתו של האדם בלימוד התורה וקיום המצוות - מחולל גילוי אלוקי חדש ומגלה בעולם את מקורו הבלתי מוגבל.

אחד עשר

בהמשך לעניין זה, מוסיף הרבי רמז נוסף הקשור לספרה 11:

כמרומו בפסוק "אחד עשר יום מחורב", שבמתן תורה ב"חורב" ניתנו עשרת הדברות (דרגת התורה השייכת לעולם שנברא בעשרה מאמרות), ו"מחורב" (כשהולכים מחורב) מתחילה עבודתם של ישראל בתורה, להמשיך ולגלות (בתורה שירדה לעולם, ועל ידי זה גם בעולם) בחינת "אחד עשר", דרגת התורה כמו שהיא למעלה מהעולם, ועד כמו שהיא בעצמותו יתברך ("אנת הוא חד ולא בחושב").

בפשט הכתובים, הפסוק "אחד עשר יום מחורב" עוסק

במרחק של מהלך 11 יום מהר סיני. אך ברובד הרמז, יש כאן רמז למשימה שעם ישראל קיבל בהר סיני:

במתן תורה ניתנו 'עשרת הדברות'. עשר דברות שמקיילות לעשרה המאמרות שבהם נברא העולם, כאשר שניהם קשורים לאותה מגבלה של האור האלוקי שמחיה את העולם. כלומר, למרות שבמתן תורה היתה התגלות אלוקית נעלית, הרי כאשר היא יורדת לעולם, היא נאלצת להתאים את עצמה למצב ו'מתלבשת' בתוך המסגרת המדודה, דבר המתבטא במספר 10.

כאשר התורה פועלת בתוך מגבלה זו, היא יכולה לאבד את ההקשר המרומם שלה, ולהיות רק 'ספר הוראות הפעלה של העולם'. בצורה כזו, המרכז הוא העולם המוגבל, והתורה אינה אלא הוראות שימוש שלו. כך, התורה אינה מחברת את האדם לגילוי הבלתי מוגבל, אלא משאירה אותו בתוך מגבלות העולם.

אבל כאן מתחילה המשימה של עם ישראל, הנדרשים לגלות את ההקשר הרוחני המרומם של התורה - את היותה האמצעי להתחבר עם הקב"ה שמעל העולם. כך הופכת התורה כלי באמצעותו ניתן לחבר את העולם לאור הבלתי מוגבל - לפרוץ את המגבלה של המספר 10, ולהגיע לדרגה הבלתי מוגבלת, אותה מסמל המספר 11.